

UN MONUMENT DIN SECOLUL
AL XVIII-LEA
DISPĂRUT
PRIMĂRIA VECHĂ A ARADULUI

Gheorghe Lanevschi

Ridicarea Aradului la rang de oraș cameral în anul 1702 cu toate prerogativele ce decurg din aceasta, atrage după sine o prosperitate economică concretizată, printre altele, și într-o efervescență în domeniul construcțiilor.

Alături de case de locuit, notabilitățile hotărăsc în timp, construirea de noi sedii administrative sau mărirea celor existente, pentru a fi potrivite rangului ce-l deține orașul.

Un rol stimulat în acest sens l-a avut vizita făcută de prințul moștenitor Iosif al II-lea în Arad, în luna mai a anului 1768.

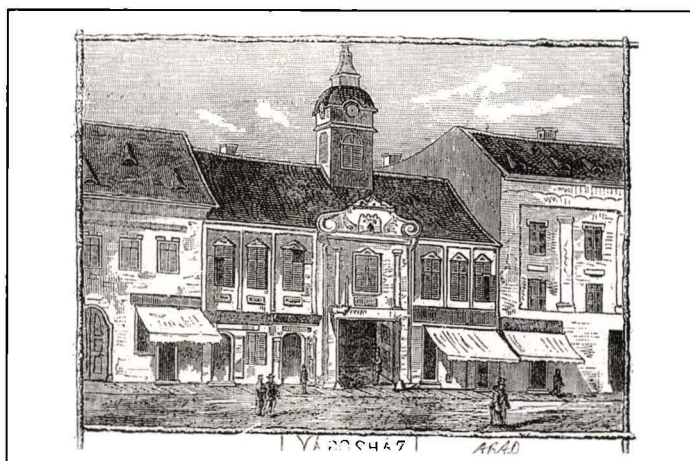
În urma acestei vizite consiliul orășensc a hotărât, în ședința din 22 martie 1769, repararea și mărirea primăriei existente, mandatând cumpărarea materialului lemnos și a 146.800 cărămizi.¹⁾

Din procesul verbal încheiat în luna martie a anului 1769 aflăm că suma de 6049 de forinți alocată pentru repararea și mărirea primăriei a fost distribuită în felul următor:

- pentru reparații s-au alocat 1117 forinți, materialului de construcție i s-a rezervat suma de 1708 forinți, în timp ce pentru cărămizi s-a alocat un fond de 1360 forinți. Lucrările demarate în același an au fost încredințate meșterului zidar Kuschel Baurin și meșterului dulgher Sally Márton.

La terminarea lucrării, în anul 1770, a rezultat un edificiu P+I, (fig.1) pentru care meșterii au primit suma de 1864 de forinți.²⁾

Clădirea ce primise un nou număr de înmatriculare, ca

Primăria veche a Aradului, sec. XVIII

urmare a creșterii spațiului ce-l ocupa, era amplasată în actuala piață A.Iancu, piață ce se profila atunci ca viitor centru al orașului aflat într-o continuă extindere spre NV de Mureș.

Prezentând subsol, parter și un etaj, edificiul era construit din cărămidă, avea șarpantă din lemn și acoperiș în două ape din țiglă.

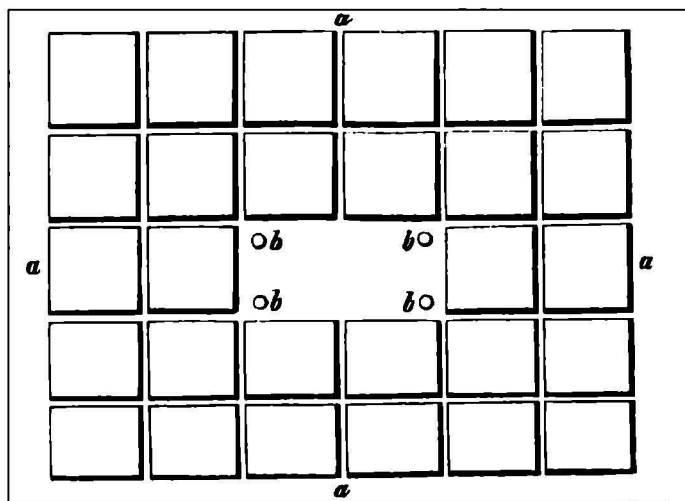
Partea centrală a fațadei dinspre stradă era ușor decrosată fiind prevăzută la nivelul acoperișului cu un atic a cărui volute alături de stema de oraș cameral, în basorelief, de pe timpan, constituiau elemente de decorațiune ale edificiului. Aceștia li se mai adăugau sprâncenele deschiderilor dreptunghiulare ale etajului (câte trei de fiecare parte a deschiderii din zona centrală) precum și metopele de sub aceste deschideri.

Pilaștri adosați desfășurați pe verticala fațadei demarceau deschiderile edificiului, deschideri care, în zona parterului, aveau partea superioară în mâner de coș.

Acoperișul în două ape, încununat central de un turn pătrat, dădea o notă aparte edificiului.

Turnul era prevăzut pe fiecare latură cu câte o deschidere a cărei latură superioară era în arc în plin cintru, adăugându-i-se, în anul 1771, un ceas pentru a cărui instalare i s-a plătit inginerului 240 monede de aur.³⁾

Urmare a intervențiilor făcute pe vechea clădire a primăriei orașul își îmbogățește peisajul arhitectonic cu o clădire în stil baroc care de-a lungul timpului a fost martora unor măsuri triste dar și benefice pentru oraș. Astfel, în anul 1776 s-a dat dispoziția finală a mutării Aradului în pusta Zimandului,⁴⁾ elaborându-se chiar și planul viitoarei așezări (fig.2).

Planul viitorului oraș Arad

Moartea împărătesei Maria Tereza survenită în anul 1780, precum și insistentele delegații ale arădenilor la curtea imperială în vederea rămânerii pe loc a orașului aduc o rază de lumină în viața localnicilor în anul 1783.

În acest an, ca urmare a insistențelor solii, împăratul Iosif al II-ea hotărăște, la 14 ianuarie, rămânerea pe loc a orașului. Câteva luni mai târziu, și anume la 27 mai 1783, este elaborată dispoziția în acest sens, dispoziție ce scapă orașul de grija mutatului.⁵⁾

Liniștindu-se din acest punct de vedere, notabilitățile au pornit acțiunea reprimirii drepturilor ce le avuseseră înainte de hotărârea mutării, mai mult chiar, cer ridicarea localității la rang de oraș liber regesc.

Demersurile în acest sens duc în final la acordarea rangului de oraș liber regesc încercatei localități, rang ce conferă Aradului pe lângă drepturi economice și drepturi politice.

Înmânarea diplomei de oraș liber regesc primarului orașului Arad, Heim Domokos de către baronul Orczy Lőrincz a avut loc într-un cadru festiv la 17 august 1834, eveniment immortalizat de un tablou de epocă (fig.3).⁶⁾

Aradul în 1834. Festivitatea de acordare a titlului de oraș liber regesc

Dezvoltarea orașului după anul 1834 aduce însă nori negri asupra primăriei. Începe să se vehiculeze tot mai mult ideea construirii unei noi primării, stabilindu-se chiar locul și proveniența fondurilor.

Evenimente nefaste orașului și anume catastrofa inundație din anul 1844 precum și revoluția de la 1848 amână pentru moment transpunerea în fapt a proiectului.

A doua jumătate a sec. al XIX-lea readuce în prim plan necesitatea construirii unei noi primării pe măsura unui oraș în plină dezvoltare.

În urma unui concurs la care s-au prezentat numeroși arhitecți se construiește în anul 1876 noua primărie în stil neorenaștere.⁷⁾

Realizată după planurile arhitectului budapestan Lehner Odön, ce câștigase concursul, noua primărie a Aradului devine una din bijuteriile arhitectonice ale orașului. Este drept că edificiul construit s-a abătut de la planurile originale, modificările fiind făcute însă cu aprobarea arhitectului Lehner Odön, de către arhitectul arădean Pekar

Francisc care de altfel a supravegheat și lucrările de construcție.

După construirea noii primării, vechea primărie a fost vândută angrosistului de vinuri Domany Ștefan, furnizor al curții regale și imperiale. Acesta a cumpărat vechea primărie având nevoie de terenul ce îl ocupa vechiul edificiu în vederea construirii pe acel loc a unui palat pe măsura averii și a prestigiului său.

În anul 1889 vechea primărie a fost dezafectată pe locul ei ridicându-se un impunător palat ce se află în actuala piață Avram Iancu la nr.16.

Și astfel, un edificiu baroc de secol XVIII, ce a fost sediul vechii primării a Aradului, martor a unor evenimente majore din viața orașului și care a adăpostit în incinta sa personaje ilustre a vieții politice locale și europene a intrat în uitare.

NOTE

1. Márki Sándor, *Arad vármegye és Arad szabad királyi város története*, Arad, 1895, vol.II, p.399-400.
2. Ibidem, p.401 și Zeiner Alfred, *Arad múltja*, Arad, 1940, p.92.
3. Ibidem
4. Lakatos Otto, *Arad története*, vol.II, 1880, p.20.
5. Marki Sandor, op. cit., p.412.
6. Tabloul se află în colecția Muzeului jud. Arad, fond M.F. nr.353.
7. Zeiner Alfred, op.cit., p.136.

EIN VERSCHWUNDENES BAROCKDENKMAL DAS ALTE RATHAUS AUS ARAD

Das seit der ersten Hälfte des XVIII. Jh. existierende alte Rathaus von Arad wurde auf Grund des Entschlusses des Lokal rates, vom 22 März 1769, repariert und vergrößert.

Das Gebäude, welches Zeuge der Erhebung der Ortschaft zum Rang einer freien Königsstadt (1834) war, wurde 1889 aufgegeben, nach der Fertigstellung des neuen Rathauses. Dieses wurde nach den Entwürfen des Architekten Lechner Ödön errichtet. Die eingänglichen Pläne wurden mit Akzept des Autors von Pekar Francisc abgeändert. Auf dem Platz des alten Rathauses wurde der Palast des Domany Stefan, Weinlieferant des königlichen und kaiserlichen Hofes, errichtet.